

СОЈУЗ НА ПЕДАГОШКИТЕ ДРУШТВА НА МАКЕДОНИЈА

НАПРЕДНОТО УЧИТЕЛСТВО ВО МАКЕДОНИЈА

ЗБОРНИК НА СЕЌАВАЊА ЗА ДЕЈНОСТА НА
НАПРЕДНОТО УЧИТЕЛСТВО ВО МАКЕДОНИЈА
ПРЕД ВОЈНАТА И ЗА ВРЕМЕ НА НОВ



„ПРОСВЕТНО ДЕЛО“
СКОПЈЕ, 1985.

Јовановиќ и нејзиниот маж Перо Тиквар, како и преку Мирче Ацев, Лилјана Манева и нејзиниот маж Периша Савелиќ. Последен пат за врска отидов во почетокот на јуни 1941 година, кога ми рекоа дека другарите од ПК КПЈ за Македонија отишле за Софија за да се поврзат со бугарската Партија. Потоа се вратив во Тетово и на другарите им реков дека сакам да одам во Јагодина. Од нашата ќелија први отидоа, некаде во Србија, Блажо и Видосава Ивановиќ, а кон крајот на мај и Средое Урошевиќ. Јас заминав околу 5 јуни 1941 година.

Драгослав ВЕЉКОВИЌ

ПЕТАР ЗДРАВКОВСКИ — ПЕНКО

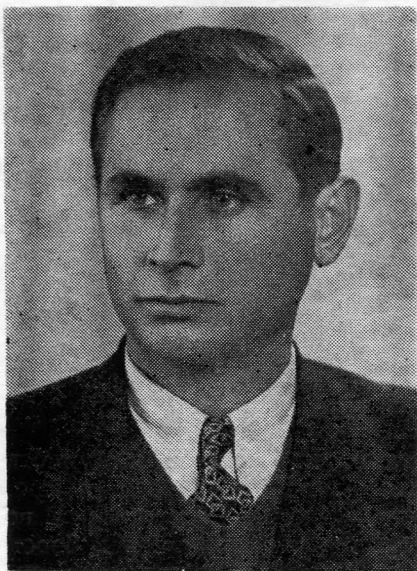
Петар Здравковски спаѓа меѓу истакнатите учители комунисти и револуционери на Македонија. Својата револуционерност ја пројавува уште пред војната, како народен учител — марксист, а во текот на НОВ и Револуцијата е непоколеблив револуционер и борец од првите денови па сè до конечното ослободување. Активно учествува во подготовките на востанието на македонскиот народ, а во текот на НОВ извршува одговорни политички и партиски задачи. По војната зазема одговорни општествено-политички функции, сè до смртта во 1967 година.

Петар Здравковски е роден на 4 ноември 1912 година во Прилеп, во сиромашно семејство. Основно училиште, низа гимназија и првите два класа учителска школа ги заврши во Прилеп, а по укинувањето на Учителската школа образованието го продолжува во Белградската учителска школа којашто ја завршува во учебната 1931/32 година.

Во текот на целото свое школување, Пенко беше солиден ученик и покрај тоа што беше принуден да им помага на родителите околу одгледувањето на тутунот.

Во Белград Пенко учеше токму во времето на воената диктатура, кога се вршеше прогон на комунистите и на сè што беше напредно. Револуционерниот Белград врз него остави длабоки траги и изврши големо влијание во идеолошко-политички поглед, особено во последните години од школувањето, кога доаѓа во допир со напредни студенти. Беше љубител на книгата, многу читаше, пред сè литературата со политичка содржина, што му помогна да се здобие со основните теоретски марксистички знаења. На тој начин Пенко од учителската школа излезе добро стручно и идејно-политички оформен интелектуалец.

Првото место на учителствување му беше селото Грнчари — Ресенско, каде што остана две години. Потоа го отслужи воениот рок во школата за резервни офицери и пак го назначуваат за учител во Ресенско, само сега во соседното село на Грнчари — Подмочани. Во ова село Пенко останува до почетокот на 1941 година, кога е преместен во Прилеп.



Петар Здравковски — Пенко

во Прилеп, каде за тоа време се одвиваше интензивна политичка работа. Пенко се дружеше со работничката младина, со напредните студенти и други напредни интелектуалци. Во Прилеп му се овозможи полесно да доаѓа до марксистичка и друга политичка литература со која ги снабдуваше и другите напредни учители од својата околина. Во летото 1936 година, за време на кампањата за општинските избори (што се одржаа во септември), Пенко е меѓу најактивните, како член на раководството на штабот за изборната кампања на страната на Здружената опозиција (заедно со Глигор Тофовски, Рампо Левката, Кузман Јосифовски, Методија Соколовски и Љубен Лапе).

Истото лето Пенко оди и во поранешното место на учителствување — с. Подмочани — Ресенско, и таму да им помогне на селаните во предизборната кампања. Таму повторно се среќава со својот соработник и едномисленик — учителот Горѓи Ивановски.

Првите броеви на „Комунист“ и „Пролетер“ со Ивановски ги добиваа од Цветко Узуноски, кој, исто така, им помагаше во политичката работа.

Многу активна дејност Пенко пројавуваше и во Здружението на учители. Меѓу другото, тој е еден од пропагаторите за собирање на напредните учители околу Културно-просветната задруга „Вук Караџиќ“.

Уште во првите години од својата учителска работа Пенко почна да ги пројавува особините на вистински народен учител. Макар што во тоа време не добиваше некоја организирана и систематска политичка помош, Пенко природно се најде на страната на напредните учители и учители — марксиста. Неговото социјално потекло, како и влијанието на современата педагошка и марксистичка литература, а пред сè на библиотеката „Будуќност“, која во тоа време претставуваше еден вид педагошко-марксистички буквар, му го трасира патот на неговата натамошна револуционерна работа.

Најголемиот дел од училишниот распуст Пенко го минуваше

Пенко, лесно воспоставуваше контакти со народот и со колегите. Тоа му го овозможуваше неговата едноставност, интелигенцијата, смислата за хумор и ведрината. Таа негова блискост со работничката класа и со селаните не можеше да остане незабележана од полицијата и нејзините агенти, поради што во неговиот стан се вршени чести претреси. Но, илегалната литература и другите илегални материјали Пенко, најчесто, ги држеше во училиницата. Еден ден, се секаваат неговите ученици, кога бил известен од другарите дека претстои полициски претрес во училиштето, тој го собрал целокупниот илегален материјал и му го ставил во торбата на еден ученик со зборовите „Бегај брзо!“, а на другите ученици им рекол да останат мирни и од ништо да не се плашат.

На декемвриските избори за Народното собрание на Југославија во 1939 година Пенко активно учествува во изборната кампања на страната на Здружената опозиција. Со цел да се парализира таа негова активност, тој, пред самите избори, е преместен во едно село во Краинска околија, но само додека траеја изборите..

Во годините спроти Втората светска војна Пенко е неуморен во својата партиска работа. Тој често организира или посетува илегални и полуилегални состаноци на учители — комунисти во Скопје, Битола, Белград и во други места. Во 1940 година го посетуваше партискиот курс за учители комунисти во Сијаринска Бања, кој го раководеше Светозар Вукмановиќ — Темпо.

Овој примерен учител, револуционер и комунист, остана доследен на себе си и на своите младешки идеали и за време на НОБ и Револуцијата. Од првите денови на Револуцијата па до крајот активно учествуваше во борбените редови, исполнувајќи ги разновидните партиски задачи што му ги поставуваше Партијата. Во таа смисла Петар Здравковски активно учествува во подготовките на востанието уште од првите денови. Како опитен партиски работник работи на консолидацијата и на формирањето на нови партиски организации во околните села на Прилеп; потоа на „Радио вести“ и правилното и ефикасното информирање за политичките настани во нашата земја и во светот; на основањето и работата на илегалниот партиски весник „Народен глас“; во него соработуваше како член на редакцијата, пишувааше актуелни статии за подготовки за востанието. Во весникот работеше од јули 1941 до јули 1942 година. Исто така соработуваше и во Билтенот. Како опитен партиски работник, Здравковски истовремено работеше и на јакнењето на партиската техника. Поради големата конспиративност и важноста на партиската техника, луѓето што работеа на овие задачи беа надвор од партиските организации и директно беа поврзани со секретарот на Месниот комитет на КПЈ.

Покрај овие активности, како на резервен офицер и опитен воен старешина, кој пред тоа често беше повикуван на воена вежба, Партијата му ја довери задачата да врши воена обука на членовите на Партијата на скоевците и на други активисти кои не беа служеле војска и немаа никакви воени знаења. Здравковски оваа задача успешно ја извршуваше па во таа смисла стана и член на Воениот штаб при Месниот комитет на Партијата, а од ноември 1941 до февруари 1942 година, по одлука на партиското раководство, Здравковски ста-

нува и член на Месниот комитет, а едно кратко време и секретар на Комитетот. Истовремено тој е и член на комисијата за агитација и пропаганда.

Сериозен придонес Здравковски даде и при основањето и работата на Одборот за народна помош, од март до септември 1942 година. Работата на Одборот беше мошне солидно организирана и постигна завидни резултати на собирањето на прехранбени продукти, облека, подготвување на зимница и други работи за потребите на партизанските одреди. Во овие акции учествуваа речиси сите членови на неговото семејство, а неговата кука секогаш беше отворена за илегалците.

На 2 септември, по една провала во Прилеп, Здравковски беше откриен и затворен од фашистичката власт. Во затворот тој се држеше исправно, не признавајќи пред окупаторската власт ништо за што беше обвинет ниту пак откри нешто, иако многу знаеше како активен партиски работник, и покрај тоа што беше малтретиран и мачен во затворот. По пуштањето од затворот Здравковски, со уште некои другари беше интерниран во Бугарија, каде остана сè до мај 1943 година.

Од интернацијата Петар Здравковски се врати болен и едно време, до 9 септември, се лекуваше, а потоа со една група интернирци, по одлука на партиското раководство, замина во партизани, во Одредот во ослободеното Кичево. Наскоро потоа, тој стана член на Вториот областен комитет на КПЈ, па како опитен партиски работник беше упатен во ресенскиот крај кого добро го познаваше од пред војната. Таму Здравковски со успех ги извршуваше сите доверени задачи, така што на овој терен развива широка активност. Меѓу другото таму формира околински комитет на КПЈ за Ресен, работеше на формирањето на воените единици и испраќањето на нови борци во партизанските одреди, му даваше упатства за работа на околинскиот комитет, работеше и на консолидацијата и зацврстувањето на партиските организации; се бореше со одделни тешкотии и кризни ситуации во кои што запаѓаа некои партиски организации и поединци, им влеваше храброст, често и со ризици влегуваше во Ресен итн. Во таа смисла тој беше во постојана врска со секретарот и со членовите на Обласниот комитет, со Благоја Талески, со Добриное Радосавлевик со Кире Георгиев — Дејан, на кои им испраќаше опширни и документарни извештаи за состојбите на теренот каде работеше. Во едно писмо од тоа време, тој пишува: „Провали, застој (затишје) на фронтите, јака непријателска пропаганда доста влијае за застрашување на народот. Затоа мислам дека треба да отпочнеме со почесто издавање на летци и радио вести, како би можеле да ја сузбиеме пропагандата и да го подигнеме духот кај народот; поради тоа ми е потребна техниката. Инаку, јас сум добро, само ќе пукнам од мака поради провалата и што луѓето ја чекат полицијата да ги пофаќа“. Тој, во тој период е просто неуморен; насекаде стасува каде е потребно неговото присуство. Забележано е дека во моментите на тешкиот терор на ресенскиот терен, во услови на апсења, претепувања, стрелања и страв, Петар наоѓал пат и начин да влезе речиси во ис-

пустеното гратче Ресен, да ги најде комунистите, да ги засолни, да ги поведе во планината, а патем новите активисти да ги прими во Партијата. Тој ги повикува во планината и колебливите, неопределените, разговара со многумина, умее да ги убеди и охрабри, да им отвори перспективи итн. А имаше авторитет во тој крај што го стекна уште пред војната како народен учител и истакнат предвоен револуционер. Од неговото село Подмочани, каде беше учител, голем број селани излегоа во партизани, како и од околните села. Од овие села мошне успешно се вршеше и снабдувањето со храна на партизанските единици.

На овој терен Петар Здравковски извршуваше и други мошне важни задачи, како што се координација на воените акции во Албанија и Егејска Македонија, поради што често се состануваше со партиските и воените раководители од Албанија и Егејска Македонија. Во таа смисла, за нашата историографија тој остави доста значајни документи, односно извештаи и анализи за соработката со партизаните од овие две земји. На теренот на Ресенско, Петар Здравковски остана до крајот на војната.

По ослободувањето, со сиот жар и со голем ентузијазам Петар Здравковски се вклучи во општествено-политичкиот и партискиот живот, вршејќи бројни активности и задачи, наоѓајќи се на разни функции што му беа доверувани. Првите денови по ослободувањето беше секретар на Околинскиот комитет на КПЈ во Прилеп и член на Обласниот одбор во Битола, до 1947 г. Потоа беше член на Републичката контролна комисија и наставник на Партиската школа во Скопје (до 1947), началник на Одделението за печат при Владата на НРМ и началник во Радио Скопје. Од овие функции во 1949 година Здравковски е поставен за Генерален секретар на Владата на СРМ, а од 1950—1953 година се наоѓа во дипломатска служба како ополномоштен министер на Сојузното министерство за надворешни работи во Република Финска. Една година потоа тој е назначен за Началник во Секретаријатот за надворешни работи, а потоа три години, до 1957 г., е генерален конзул во Марсеј, во Франција. По враќањето од Франција, во 1957 година, Здравковски е именуван за член на извршниот совет на НРМ — со функција Претседател на Советот за просвета на НРМ и Претседател на Универзитетскиот совет. Како Претседател на Советот за просвета, Петар Здравковски оваа функција ја вршеше во годините кога започна реформата на школството во нашава земја и, во таа смисла, тој даде сериозен придонес за унапредувањето на школството и просветата во нашава Република.

Покрај овие функции, во два мандатни периоди Петар Здравковски беше избран и за народен пратеник во Републичкото собрание на Македонија (1951—1955 и 1957—1963) а на I, II и III конгрес на КПМ е избран и за член на ЦК КПМ. Носител е на „Партизанска споменица 1941“. Смртта го затече на функцијата амбасадор на Владата на СФРЈ во Либан на 24 јули 1967 година.

Имав прилика да другарувам и да соработувам со овој истакнат народен учител и комунист, и пред војната и по војната. Незаборавни се некои моменти од тоа другарување пред војната, особено

во 1941 година, кога бев принуден да ја напуштам Македонија. Во неговата кука и во неговото семејство најдов топло и искрено госто-приемство во тие морничави денови. Покрај Пенко, и многу други другари од Прилеп (Рампо Левката, Димче Ацимитрески, Димче Левков, Љубен Лапе и други), во тие мајски денови од 1941 година, кога окупаторот ја воспоставуваше својата власт, се чувствував како свој меѓу своите, опкружен со искрено и незаборавно пријателство и другарство што ми остана во трајни и незаборавни сеќавања.

Петар Здравковски-Пенко, како човек, хуманист, народен учител и револуционер, комунист, и во мирот и за време на НОВ и Революцијата, со својата самопрегорна и пожртвувана работа, чесно му се оддолжи на својот народ и на својата Комунистичка партија. Со својот живот, со идеолошко-политичките определби и со доследните револуционерни активности, тој се нареди во стројот на најистакнатите светли учителски ликови од Македонија, па и пошироко, кои зад себе оставија длабоки траги во револуционерната историја на македонскиот народ.

* *

При пишувањето на оваа монографија користени се следниве извори:

1. Прилеп и Прилепско во НОБ 1941 година (Материјали од Научниот собир одржан на 11, 12 и 13 декември 1974 година, Култура — Скопје, 1976.
2. Прилеп и Прилепско во НОБ 1942 година (Материјали од Научниот собир одржан на 13, 14 и 15 декември 1976 година); книга прва, Култура — Скопје, 1978.
3. Прилеп и Прилепско во НОБ 1942 година (Материјали од Научниот собир одржан на 13, 14 и 15 декември 1976 година); книга втора; Култура — Скопје, 1978.
4. Извори за ослободителната војна и револуцијата во Македонија, 1941—1945, том I, книга петта; Скопје, 1975; Институт за национална историја.
5. Слободните територии во Македонија 1943 година; Институт за национална историја; Скопје, 1975.
6. Георги Ивановски: Прве године мога учителског и партијског рада; Учесници и сведоци, Зборник сеќања о делатности напредног учителства Југославије до 1941 године, књига друга, стр. 495—501; Београд, 1974.
7. Илија Јанкуловски: Илегални састанци народних учителя-комуниста у Македонији; Учесници и сведоци, Зборник сеќања о делатности напредног учителства Југославије до 1941 године, књига треќа, стр. 60—62, Београд, 1984.